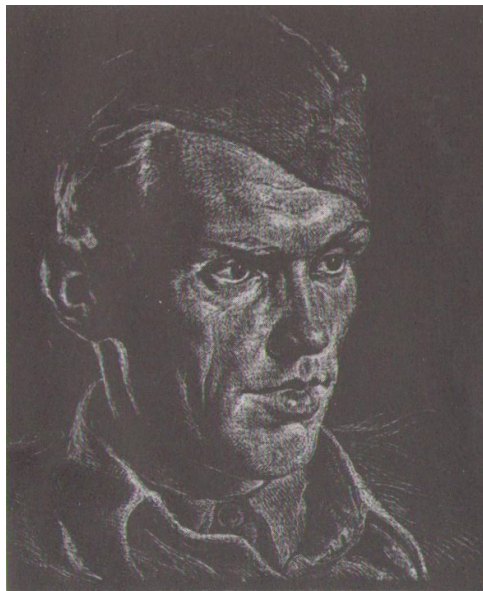

GIMNAZIJA
JOŽETA
PLEČNIKA
LJUBLJANA

MATEJ BOR *(Vladimir Pavšič)*

Govorna vaja

Vladimir Pavšič, s psevdonimom **Matej Bor**, slovenski pesnik, pripovednik, dramatik, kritik in prevajalec se je rodil 14. aprila 1913 v naselju Grgar pri Gorici, danes del mestne občine Nova Gorica . Umrl je 29. septembra 1993 v Ljubljani, star 80 let.

Učna leta je preživel kot gimnazijec v Celju , v Ljubljani pa je študiral slavistiko in leta 1937 tudi diplomiral. Od leta 1941 je bil v NOB (narodnoosvobodilni boj), kjer je deloval na kulturnem in propagandnem področju. Od leta 1965 naprej je bil redni član SAZU. Prejel je tudi Prešernovo nagrado leta 1947.

Leta 1942 je izdal tudi prvo pesniško zbirko s partizansko tematiko, *Previharimo viharje*, njegova zadnja zbirka *Šel je popotnik skozi atomski vek* pa je izšla 1970. leta

Vladimir Pavšič je bil vsestranski avtor, saj je pisal drame, romane, eseje, pesmi za otroke, pa tudi filmske scenarije, med katerimi je najbolj znan scenarij za slovenski film *Vesna*. Napisal je 12 dram in več del za mladino Kot prevajalec pa je nadaljeval delo Otona Župančiča pri prevajanju Shakespeareovih dram. Velik odziv je doživela njegova pesnitev *Šel je popotnik skozi atomski vek*. V nemščini je izšla celo v bibliofilski izdaji.

Skupaj s Karlom Destovnikom Kajuhom sta postavila temelje slovenske partizanske umetnosti. Večinoma je pisal borbene pesmi v katerih prikazuje nasilja in zločine fašističnih zavojevalcev in poziva narod k odporu. V času NOB so izšle tri njegove zbirke, mnoge pesmi so bile zelo popularne v partizanskih enotah, nekatere so celo ponarodele (*Hej brigade!*). Revolucionarna vsebina njegovih del je poglobljena z intimnim lirizmom. Napisal je tudi nekaj skečev in dramskih del, spet namenjenih partizanskim odrom.

Borova partizanska poezija izraža sovraštvo do okupatorja, pripravljenost naroda za boj, ponos naroda in njegovo neupogljivost. Pavšičeva poezija vsebuje viharne, bojevite, revolucionarne verze, z udarnim ritmom, kar ponazarja izrazito revolucijsko različico narodnoosvobodilne poezije. Njegove borbene pesmi so izšle leta 1942 v zbirki *Previharimo viharje*. Druga Borova zbirka z naslovom *Pesmi* je izšla po vojni. V zbirki *Pesmi* se je preusmeril v intimnejšo poezijo. V partizanski okvir je uvedel ljubezenske motive. V pesmi *Srečanje* glavni poudarek ni več na skupni usodi, temveč na usodi posameznika (individualna usoda). Njegova poezija je tudi po vojni ostala v okviru idej socialnega realizma.

Poslanico Nova pesem novi mladini je Bor končal z besedami skrajno uporne volje do življenja in hkrati z besedami neusmiljenega bojevniškega etosa: "Previharimo viharje, prepošastimo

pošast!" Med zadnjimi stih zbirke, ki ji je to geslo dalo naslov, najdemo krik, ki seže še dlje: "S čim prali bomo kri? S krvjo!" Bojevitost je njegovo strastno pero tu in tam zanesla tudi na tvegana področja (npr. Sinu izdajalcu), vendar je take pesmi pri kasnejšem izboru včasih izločil ali pa groba mesta odstranil.

Prvotnejši in globlji nagib Borove pesniške izpovedi ljubezen, ki pa jo je črni čas obračal v srd. Toda ljubezen je v njegovem vojnem pesništvu vendarle obstajala in bila celo njen zelo bistven del. Prisotna je v neštetih prizorih in podobah: v trepetu za človekovo življenje, v tenkem posluhu za materinsko bolečino, v čutu za izmučenega partizana, ki zahrepeni po domu, v smislu za človekovo tragiko, v ljubezni do Nine, v pogledu proti globini nočnega neba, v posluhu za humor, v radosti nad podobo in igro pesniške besede, pa še v mnogočem. Med uvodnimi stih k Ljubezni v viharju nenadoma beremo željo:

O da bila bi moja pesem kakor tvoja dlan,

Vsa mehka, nežna kakor češnjev cvet pomladi...

Prva zbirka je nastala na začetku narodnoosvobodilnega boja in sodi v ožji okvir partizanskega pesništva; nanj se navezujejo tudi teksti v zbirki Pesmi. V prvi prevladujejo heroične partizanske pesmi, pogosto v ritmu koračnice, po zgledu Majakovskega aktualno tendenčne in razviharjeno revolucionarne; vmes so razpoloženske impresije partizanskega življenja. Posebna zvrst Borove partizanske poezije so balade (Mati sanja); z njimi je nadaljeval obliko romantično realistične balade, kakršno je zasnoval Aškerc. V središču je dramatičen dogodek, za podlago mu je svobodoljubna in etična ideja, oblika pa je tradicionalno kitična. Po slovenski moderni, ki je balado spremenila v izrazito lirsko pesem, ji je Bor spet vrnil epičnost. Gojil jo je tudi v povojnih letih.

Najpomembnejši del Borove partizanske poezije so ljubezenske pesmi. Ozadje jim je partizanski boj, tema ljubezni se prepleta s temo smrti; v teh pesmih se je socialno realistični poeziji posrečilo povezati individualno in družbeno tematiko v konkretno celoto, k čemur je težila že v 30.letih. V ta namen se je Bor naslonil na impresionistično pesem slovenske moderne in ji dal močnejšo realistično podlago. Vrh je dosegel s pesmijo Srečanje, kjer je tragična čustvenost motiva dobila enakovreden izraz v preprosti, pojoči kitičnosti.

V Borovi povojni poeziji prevladujejo refleksivne, ljubezenske in satirične pesmi z baladami. V refleksivnih razmišlja na splošno o življenju, njegova misel niha med optimizmom in pesimizmom. Primer takšne pesmi je uvodna pesem v zadnji zbirki Sled naših senc, z naslovom Tako boš ležal kot ležiš. Ljubezenske pesmi vsebuje cikel Med tamariskami iz te zbirke.

Časovno aktualen je cikel Šel je popotnik skozi atomski vek; tu je pesnik opustil tradicionalni verz in s pomočjo prostega, prozi bližjega verza posegel v problem sodobnega človeka in

civilizacije, ki uničuje naravo; pesnik protestira v imenu humanizma, ki mu je ideal človeške sreče zdravi človek v nepokvarjeni naravi. Slog cikla je včasih blizu publicistiki.

SREČANJE

Balada Srečanje je posvečena pesnikovi ženi Erni Jamarjevi - partizanki Nini, ki so jo leta 1943 ranjeno Nemci predali domobrancem, ti pa so jo ubili. Snov pesmi je kasnejši prekop trupla.

Pesnikov slog je nazoren in jedrnat. Uporablja številne besedne in stavčne figure (**anafore**- Kje je jasnina oči/kje sta ustni opojni?; **anadiplozo**- Kje si? Ne to nisi ti, / ti si se skrila vame ...), **naštevavanja** (zlasti v zadnji kitici- Ljuba, pridi nocoj,/vabi te mesečina,/ vabi te sila spomina,/ vabi te ljubi tvoj.), **nagovore** (pesnik ženo nagovarja od šeste do desete kitice, svoje besede naslavlja nanjo: /.../ kje si;/.../Ljuba/.../), **retorično vprašanje** (Kje je jasnina oči, /kje sta ustni opojni?)

Prisotni so epski in dramski elementi, baladne prvine pa prinaša že sama snov- prekop trupla, mračno in tesnobno razpoloženje.

Dramske prvine najdemo v avtorjevem umišljenem nagovoru ženi. **Okrasni pridevki** ustvarjajo mračno baladno vzdušje (mračna obkrška hosta, čudni gosti, lačnih zobeh, razbito lobanjo, v grozoti spokojni ...), čeprav ni tipično grozljivo, vendar je skozi ljubezensko izpoved mrtvi ženi čutiti pesnikovo bolečino.

Izrazita je pesnikova **intimnost**, baladno dogajanje je preneseno v pesnikovo notranjost, kjer se lirsko razpoloženje osredinja na pojav smrti, nad katero zmaguje življenje. Predstavljena je pozitivna razrešitev, primerna času, v duhu poguma, upora, dejanja.

O pesmi: pesem je nastala leta 1945, izšla pa je v zbirki Pesmi. Kot književna vrsta je lirska balada → Ljudsko slovstvo, avtor jo je posvetil svoji ženi Emi Jamarjevi-Nini.

Elementi pesmi:

Intimizem: tema ljubezni se prepleta s temo smrti, kar pomeni, da pesnik povezuje individualno in družbeno tematiko v celoto, pri čemer je poudarek na prvi. Voja je tako le ozadje, izražena je posredno, kot povzročiteljica smrti pesnikove žene. V ospredju pesmi je vsekakor čustvenost lirskega subjekta, ki jo sprožijo spomini in 'ponovno srečanje' s soprogo.

Baladne prvine: značilno za balado je obravnavanje tragičnega dogodka. Preveva jo mračno, tesnobno ali grozljivo razpoloženje. Od tradicionalne balade, ki ponavadi na zelo dramatičen in napet način obravnava neki zunanji dogodek, kjer je človek žrtev npr. lastnih strasti, je prostor dogajanja v baladi Srečanje, razen v prvem delu (motiv prekopa) izrazito notranji.

Verz, kitica, rima: Pesem obsega deset štirivrstičnih kitic, rima je oklepajoča (a,b,b,a), stopica je daktil (-UU).

Ideja: življenje premaga smrt- živela bo še dolgo v njegovem spominu.

Kje si? Ne, to nisi ti,

ti si se skrila vame,

tu te smrti ne zajame,

tu so še tvoje oči.

V prvi kitici zelo impresivno (ganljivo) opiše mesto njenega počivališča. V drugi opiše prekop trupla. V tretji ponazori grozljivost njene smrti. V četrty in peti opisuje bolečino ob srečanju z njenimi ostanki. V šesti dokaže njeno prisotnost v svojem srcu. V sedmi čuti njeno telo in duh v sebi. V osmi kitici mu daje mrtva Nina moč in oporo v bolečini njegovega življenja. V deveti in deseti ostane Boru večni spomin na ljubečo Nino.

KRI V PLAMENIH

Pesem Kri v plamenih, ki posnema dramatični ekspresionistični slog, je nastala kmalu po okupaciji leta 1941 v Ljubljani. zunanja spodbuda zanjo so bili transporti pregnancev z Gorenjske, ki jih je nemška oblast množično izsiljevala v delovna koncentracijska taborišča. Izšla je v zbirki Previharimo viharje, ki jo je založilo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet januarja-februarja 1942 in natisnilo v ilegalni tiskarni v okupirani, z bodečo žico odrezani Ljubljani.

Glavni motiv predstavlja **srdit odgovor okupatorju** na nasilje nad nedolžnim majhnim ljudstvom. Pesnik napoveduje upor, saj se mu zdi nedopustno, da bi svetu zavladal zločin. Opazni so **ironija** (Hvala, naučili se nas sovražiti ...) in cinizem, izzivanje, saj avtor okupatorja poziva, naj ruši, ropa, razpne vešala, naj divja, kolje, hkrati pa napoveduje neustrašen bran slovenskega naroda, ki je trdoživ, in drobovja Evrope nasploh. Nasilje sili v obrambo. Pošteno bi se bilo bojevati s pestmi in duhom, kar je močnejše od vsakršnega orožja. Pesem se sklene z mislijo, da svetu lahko vlada **le Človek** – človeško, moralno, etično, ne pa zlo. Individualno izpoved je pretvoril v kolektivno.

Avtor v pesmi posnema dramatični ekspresionistični slog – izraženi so etični doživljaji, krivica, nesoglasja, človekova notranja stiska. Prisoten je patos, vizija upora, abstraktni miselni simboli (npr. ljudstvo – drevesa).

Verz je svoboden. Rima se ne pojavlja urejeno, ima jo le nekaj verzov. Okupatorsko vojsko pesnik imenuje gospodarji, barbari, barbarska drhal, motorizirane horde, motorizirani Džingiskan, te sopomenke učinkujejo grobo, zaničevalno. Klicaji, ki so prevladujoče ločilo, nosijo nekompromisno, jasno in neustrašno sporočilo, srd in bes upora,, ki bo vzbudil iz nevidnega – izpod ulic, izpod kasarn, iz mraka gozdov in katakomb. Človeka, ki se zave svoje pripadnosti, primerja z drevesi, ki se svojih korenin zavedo. **Poosebitve/personifikacije** učinkujejo grozeče, obsežno – vsa Evropa je /.../ zatrepetala/.../ iz sebe vas bo izpljuvala.

Izpod ulic, izpod kasarn,

iz mraka gozdov in katakomb

vzbuhne upor!

Svetu zavlada Človek,

ne jeklo, zločin, mehaniziran umor.

Bor je najpomembnejši pesnik med povojnimi socialnimi realisti, ki so ostali zvesti prvotnim ciljem te smeri. Njegova poezija ne prinaša novih idej ali oblik, pač pa je plodna, vitalna, polna robatega občutka za ritem, nazorno podobo in življenjsko voljo.

Viri:

- *Janko Kos, Pregled slovenskega slovstva*
- *Spremna beseda; Borova lirika(Boris Paternu)*

- *Branja 3(str. 369,370)*
- *Blanka Erhartič, Andrejka Korman, Mirjam Sterle, Jure Šink: Na koncu stezic; književnost na maturi*